

चौधरी देवी लाल विश्वविद्यालय, सिरसा

{हरियाणा राज्य विधानमण्डल अधिनियम, 2003 (संख्यांक 9) द्वारा स्थापित}
राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद् द्वारा “बी” श्रेणी प्रत्यायित

संस्कृतविभागः

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semesters : I & II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम. ए. संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

समयावधि:/Duration : वर्षद्वयम्/Two Years
योग्यता/Eligibility : स्नातक/Graduation
संशोधित पाठ्यक्रम : 2020 Onwards

चौधरी देवी लाल विश्वविद्यालय, सिरसा

{हरियाणा राज्य विधानमण्डल अधिनियम, 2003 (संख्यांक 9) द्वारा स्थापित}
राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद् द्वारा “बी” श्रेणी प्रत्यायित

संस्कृतविभागः

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semesters : I & II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः
एम. ए. संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

SEMESTERS	CORE COURSE(CC)	CORE ELECTIVE(CE)	OPEN ELEECTIVE(OE)	TOTEL
I	20	4	04	24
II	22	4	04	26
TOTAL	42	08	08	50

चौधरी देवी लाल विश्वविद्यालय, सिरसा

{हरियाणा राज्य विधानमण्डल अधिनियम, 2003 (संख्यांक 9) द्वारा स्थापित}
राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद् द्वारा “बी” श्रेणी प्रत्यायित

संस्कृतविभागः

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semesters : I & II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम. ए. संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

Total credits required : 100 -112 (One credit = 1 Hour)

Minimum attendance required : 75%

Open Elective : Minimum credit required : 10 – 12 (students of this dept. Will opt. for open elective from other department .

The continuous evaluation for theory and practical course shall be as under :

Component	Weightage (4 Credits)	Weightage (3 Credits)	Weightage (2 Credits)	Evaluation
-----------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	------------

Mid –trem Exam	20	15	10	Internal
Assignment	05	05	05	Internal
Class Attendance	05	05	05	Internal
End –trem Exam	70	50	30	External
Total	100	75	50	

Mid Trem Examination : From First II units : October 1 – 10 for odd Semester and March 1 – 10 for even Semester

The students must obtain at least 40 % marks in external examination .

चौधरी देवी लाल विश्वविद्यालय, सिरसा

{हरियाणा राज्य विधानमण्डल अधिनियम, 2003 (संख्यांक 9) द्वारा स्थापित}
राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद् द्वारा “बी” श्रेणी प्रत्यायित

संस्कृतविभागः

एम. ए. संस्कृतम्

चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

M.A. SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमस्य लक्ष्यम्

- भारतीयसंस्कृतेः आध्यात्मिक-सार्वकालिक-वैज्ञानिकेभ्यः च आयामेभ्यः छात्राणां परिचयसम्पादनम् ।
(भारतीय संस्कृति के आध्यात्मिक, सार्वकालिक और वैज्ञानिक आयामों से विद्यार्थियों का परिचय करवाना)
- संस्कृतमाध्यमेन प्राचीनतम-शास्त्रीय ज्ञानात् आरभ्य आधुनिक-साहित्यिक-अवधारणापर्यन्तम् उन्नतस्तरीयं विमर्शात्मकं ज्ञानस्य प्रदानम् ।
(संस्कृत माध्यम के द्वारा प्राचीनतम -शास्त्रीय ज्ञान से लेकर आधुनिक साहित्यिक अवधारणाओं तक का उन्नत स्तरीय एवं विमर्शात्मक ज्ञान प्रदान करना ।)
- संस्कृतसाहित्ये विद्यमानेषु वैज्ञानिक-साहित्यिक-सामाजिक-विषयेषु च उच्चस्तरीयम् अनुसन्धानार्थं छात्राणां पूर्णरूपेण सिद्धता सम्पादनीया ।
(संस्कृत साहित्य में विद्यमान वैज्ञानिक, साहित्यिक और सामाजिक विषयों पर उच्चस्तरीय अनुसन्धान के लिए विद्यार्थियों को पूर्ण रूप से तैयार करना।)
- संकायस्य अन्यैः विभागैः सह एवं संस्कृतस्य विभिन्नैः संस्थाभिः सह अन्तःसंस्थात्मकं स्वस्थसंवादस्य परम्परायाः विकासः सम्पादनीयः ।
(संकाय के अन्य विभागों एवं संस्कृत की विभिन्न संस्थाओं के साथ अन्तर-संस्थात्मक स्वस्थ संवाद की परम्परा को विकसित करना।)

- पूर्णवैज्ञानिकी भाषा संस्कृतस्य आधुनिककाले उपादेयता संस्कृते उद्योगाय च विविधावसरानाम् अवबोधः ।
(पूर्ण वैज्ञानिक भाषा संस्कृत की आधुनिककाल में उपादेयता और संस्कृत में रोजगार के विविध अवसरों अवगत करवाना ।)
- प्राचीनगुरुशिष्यपरम्परायाः आधुनिकपरिप्रेक्ष्ये व्यावहारिकता सम्पादनीया ।
(प्राचीन गुरु-शिष्य परम्परा को आधुनिक परिप्रेक्ष्य में व्यावहारिक बनाना ।)
- भारतीयदर्शनस्य समृद्धज्ञानपरम्परायाः ज्ञानसम्पादनम् एवं भाविदार्शनिकानां निर्माणम् ।
(भारतीयदर्शन की समृद्ध परम्परा का ज्ञान करवाना एवं भावी दार्शनिकों को तैयार करना।)

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semesters : I & II

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

SCHEME SYLLABUS AND COURSES OF READING

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

योजना पाठ्यक्रमः पाठचर्या च

- एम. ए. (संस्कृत) – कक्ष्यायाः प्रथमवर्षीयपाठ्यक्रमः सत्रद्वये (प्रथमसत्रे द्वितीयसत्रे च)विभक्तः वर्तते । तत्र प्रतिपत्रम् अध्ययनार्थं षट् पत्राणि(पञ्च अनिवार्यपत्राणि + एकं वैकल्पिकपत्रम्) निर्धारितानि सन्ति । तत्र षष्ठपत्रे विकल्पाः सन्ति ।येषु विद्यार्थी / परीक्षार्थी कमपि एकं विकल्पं स्वीकर्तुं शक्नोति ।
- मौखिकी परीक्षा (Viva-Voce) : एम. ए . संस्कृत- द्वितीयसत्रस्य पाठ्यक्रमसमाप्ते अनन्तरं प्रथमद्वितीयसत्रयो अधीतं पाठ्यक्रमम् आश्रित्य छात्राणां संस्कृतमाध्यमेन मौखिकी परीक्षा आयोजयिष्यते। एतदर्थं 50 अङ्काः निर्धारिताः सन्ति ।
- प्रत्येकं लिखितपत्राय सप्ततिः (70) अङ्काः विद्यन्ते । एतदतिरिक्तं प्रतिपत्रं त्रिंशत् (30)अङ्काः आन्तरिकमूल्याङ्कनाय अधोनिर्दिष्टरूपेण निर्धारिताः -
(i) प्रतिपत्रम् एका परीक्षा संगोष्ठी वा : 20 अङ्काः
(ii) एका कक्ष्यापरीक्षा : 05 अङ्काः
(iii) कक्ष्यायाम् उपस्थितिः : 05 अङ्काः
- लिखितपरीक्षायाः माध्यमः -
(i)संस्कृतमाध्यमः (पाठ्यक्रमे निर्दिष्टघटकानाम्)
(ii)संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमेषु केनापि एकेनमाध्यमेन (पाठ्यक्रमे अनिर्दिष्टघटकानाम्)
- परीक्षासमयः - लिखितपत्राणां परीक्षासमयः प्रतिपत्रं 3 होराः भविष्यति ।
- Open Elective :
प्रथम-द्वितीयसत्रे चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण संस्कृतेतरछात्रेभ्यः वैकल्पिकं पत्रं वर्तते । एतदर्थं लिखितपरीक्षार्थं सप्ततिः (70) अङ्काः विद्यन्ते। एतदतिरिक्तं त्रिंशत् (30) अङ्काः आन्तरिकमूल्याङ्कनाय अधोनिर्दिष्टरूपेण निर्धारिताः -
(i) प्रतिपत्रम् एका परीक्षा संगोष्ठी वा - 20 अङ्काः
(ii) एका कक्ष्यापरीक्षा - 05 अङ्काः
(iii) कक्ष्यायाम् उपस्थितिः - 05 अङ्काः
- लिखितपरीक्षायाः माध्यमः - संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन ।

- परीक्षासमयः - लिखितपत्राणां परीक्षासमयः प्रतिपत्रं 3 होराः भविष्यति ।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semesters : I & II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

प्रथमं सत्रम् /Semester : I

अनिवार्यपाठ्यक्रमः

S.No.	core	Paper name	Credits	theory	Internal	Total Marks
1.	प्रथमं पत्रम् (msk01)	वेदः वेदाङ्गानि च	4	70	30	100
2.	द्वितीयं पत्रम् (msk02)	व्याकरणम्	4	70	30	100
3.	तृतीयं पत्रम् (msk03)	दर्शनम्	4	70	30	100
4.	चतुर्थं पत्रम् (msk04)	पद्यसाहित्यम्	4	70	30	100
5.	पञ्चमं पत्रम् (msk05)	भाषाविज्ञानम् अनुवादश्च	4	70	30	100

वैकल्पिकपाठ्यक्रमः

S.No.	e.core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1.	षष्ठं पत्रम् (msk06 - a)/ (msk06 - b)	क. व्याकरणशास्त्रस्येतिहासः अथवा ख.लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्येति हासः	4	70	30	100

प्रथमं सत्रम्/ Semester : I

Open Elective Course

S.No.	Core	Paper Name	Credits	Theory	Internal	Total Marks
1	प्रथमं पत्रम्(msk-oe-01)	व्यवहारिकं संस्कृतम्	4	70	30	100

द्वितीयं सत्रम् /Semester : II

अनिवार्यपाठ्यक्रमः

S.No.	Core	Paper Name	Credits	Theory	Internal	Total Marks
-------	------	------------	---------	--------	----------	-------------

1.	सप्तमं पत्रम् (msk07)	वैदिकवाङ्मयम्	4	70	30	100
2.	अष्टमं पत्रम् (msk08)	व्याकरणम् अनुवादश्च	4	70	30	100
3.	नवमं पत्रम् (msk09)	काव्यं नाटकञ्च	4	70	30	100
4.	दशमं पत्रम् (msk10)	दर्शनम्	4	70	30	100
5.	एकादशं पत्रम् (msk11)	धर्मतन्त्रागमः	4	70	30	100

वैकल्पिकपाठ्यक्रमः

S.No	E.Core	Paper name	Credits	Theory	Internal	Total Marks
1.	द्वादशं पत्रम् (msk12-a)/ (msk12-b)/ (msk12-c)	क. भारतीयदर्शनस्य इतिहासः अथवा ख. वैदिकसाहित्यस्य इतिहासः अथवा ग. अर्वाचीनसाहित्यम्	4	70	30	100

द्वितीयं सत्रम्/Semester : II
मौखिकी परीक्षा(Viva-Voce)

S.No.	Core	Paper Name	Credits	Theory	Internal
1	मौखिकी परीक्षा (Viva-Voce) (msk-VV-01)	2	50	-	50

द्वितीयं सत्रम्/ Semester : II
Open Elective Course

S.No.	Core	Paper Name	Credits	Theory	Internal	Total Marks
1	द्वितीयं पत्रम्(msk-oe-02)	गीता-उपनिषद् च	04	70	30	100

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

प्रथमं पत्रम् (msk01) : वेदः वेदाङ्गानि च

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : वेदः वेदाङ्गानि च इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति-

- व्याख्यात्मकं कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- वैदिकपदानां निर्वचनं कर्तुमर्हन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।

घटकम् 1. ऋक्सूक्तानि - अग्निः(१.१), विष्णुः(१.१५४), इन्द्रः(२.१२), रुद्रः(२.३३), उषस्(३.६१), पर्जन्यः(५.८३)

घटकम् 2. ऋक्सूक्तानि - सोमः(८.४८), अक्षः(१०.३४), पुरुषः(१०.९०), हिरण्यगर्भः(१०.१२१) वाक्(१०.१२५), नासदीयः(१०.१२९) ।

घटकम् 3. निरुक्तम् (प्रथमद्वितीयाध्यायौ) ।

घटकम् 4. (क) ईशोपनिषद् (दयानन्दभाष्यं शांकरभाष्यसहितं च) (संस्कृतमाध्यमेन)
(ख) पाणिनीयशिक्षा

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या प्रथमः (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः(अनिवार्यप्रश्नः) :

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या। 2x5=10
(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः प्रश्नः 1x5=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या। 2x5=10
(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः
1x5=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या। 2x5=10
(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः
1x5=05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

- (i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या। 2x5=10
(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः
1x5=05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।
1x10=10

- (ii) पञ्चपदानां निर्वचनानि । 5x1=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः
1x10=10

- (ii) पञ्चपदानां निर्वचनानि । 5x1=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) ईशोपनिषदः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या। 2x5=10

- (ii) पाणिनीयशिक्षातः पञ्चलघूत्तरात्मकप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) ईशोपनिषदः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या। 2x5=10

- (ii) पाणिनीयशिक्षातः पञ्चलघूत्तरात्मकप्रश्नाः 5x1=5

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. ऋग्वेदीय सूक्तसंग्रह , डा.वेदप्रकाश उपाध्याय, अनुराग प्रकाशन , इलाहाबाद ।
2. ऋक्सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री , साहित्यभण्डार , मेरठ ।
3. यास्कप्रणीतं निरुक्तम् , कपिलदेव शास्त्री ,साहित्यभण्डार मेरठ ।
4. ईशोपनिषद् , गीताप्रेस , गोरखपुर ।
5. एकादशोपनिषद् , सत्यव्रतसिद्धान्तांलकार , विजयकृष्ण लखनपाल , ग्रेटर कैलाश , नई दिल्ली ।
6. निरुक्त मीमांसा, पं. शिवनारायण शास्त्री, परिमल प्रकाशन, 1972 ।
7. पाणिनीयशिक्षा, शिवराम आचार्यः कौण्डिन्यायनः, चौखम्बा विद्याभवन वाराणसी, 2014 ।

8. पाणिनीयशिक्षा, दामोदर महतो, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिसर्स , 2017 ।
9. ऋक्सूक्तमणिमाला, डॉ. ब्रज बिहारी चौबे, कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन, 2010 ।
10. वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः, आचार्य जगदीशचन्द्र मिश्र, चौखम्बा सुरभारती नई दिल्ली ।
11. निरुक्तशास्त्रम्, भगवद्दत्त रिसर्चस्कॉलर, वेद-ऋषि प्रकाशन ।
12. निरुक्तम् (कश्यपप्रजापतिकृत निघण्टुभाष्य तथा दुर्गाचार्यकृत निरुक्तविवृत्ति सहित), मुकुन्द झा बख्शी, चौखम्बा प्रकाशन वाराणसी ।
13. ईशोपनिषद्, आचार्य शिवप्रसाद द्विवेदी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन दिल्ली ।

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

द्वितीयं पत्रम् (msk02) : व्याकरणम्

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : व्याकरणम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- संस्कृतव्याकरणस्य वैज्ञानिकस्वरूपस्य ज्ञानम् ।
- संज्ञा-संधि-लिङ्ग-वचन-समस्तपदानां च ज्ञानम् ।
- व्याख्यात्मकं कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- शाब्दज्ञानम् ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।

- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।

घटकम् 1. लघुसिद्धान्तकौमुदी- संज्ञाप्रकरणम्, सन्धिप्रकरणम् (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 2. लघुसिद्धान्तकौमुदी- अजन्तप्रकरणम्

पुल्लिङ्गप्रकरणम् - राम, विश्वपा, हरि, सखि, सुधी, शम्भु, गो, रै, गुरु, पितृ, सर्व-त्रि (त्रिषु लिङ्गेषु) ।

स्त्रीलिङ्गप्रकरणम् - रमा, मति, स्त्री, धेनु, नदी, मातृ ।

नपुंसकलिङ्गप्रकरणम् - ज्ञान, वारि, दधि, सुधी, मधु ।

घटकम् 3. लघुसिद्धान्तकौमुदी- हलन्तप्रकरणम्

पुल्लिङ्गप्रकरणम् - लिह, विश्ववाह, राजन्, मधवन्, पथिन्, युष्मद्, अस्मद्, विद्मस्, चतुर्-किम्-इदम्-तत्-

अदस् (त्रिषु लिङ्गेषु)

घटकम् 4. लघुसिद्धान्तकौमुदी- समासप्रकरणम् (अव्ययीभाव-तत्पुरुष-द्वन्द्व-बहुव्रीहिश्च) ।

निर्देशाः-

- प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः): घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः -(अनिवार्यप्रश्नः)

(i) अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) संज्ञाप्रकरणात् त्रयः लघूत्तरात्मकाः प्रश्नाः ।

3x1=3

(ii) सन्धिप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य सिद्धिः ।

4x2=8

(iii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या ।

2x2=4

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) संज्ञाप्रकरणात् त्रयः लघूत्तरात्मकाः प्रश्नाः ।

3x1=3

(ii) सन्धिप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य सिद्धिः ।

4x2=8

(iii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या ।

2x2=4

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4 \times 2\frac{1}{2} = 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या। $2 \times 2\frac{1}{2} = 05$

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4 \times 2\frac{1}{2} = 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या। $2 \times 2\frac{1}{2} = 05$

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4 \times 2\frac{1}{2} = 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या। $2 \times 2\frac{1}{2} = 05$

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4 \times 2\frac{1}{2} = 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या। $2 \times 2\frac{1}{2} = 05$

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4 \times 2\frac{1}{2} = 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या। $2 \times 2\frac{1}{2} = 05$

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4 \times 2\frac{1}{2} = 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या। $2 \times 2\frac{1}{2} = 5$

अनुशासितग्रन्थाः -

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी ,व्याख्याकार-धरानन्द शास्त्री , मोतीलाल बनारसीदास ,दिल्ली ।
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी , व्याख्याकार-भीमसेनशास्त्री , भैमीप्रकाशन , दिल्ली ।
3. कारकप्रकरणम् , श्रीनिवासशास्त्री , साहित्यभण्डार, मेरठ ।
4. लघुसिद्धान्तकौमुदी, श्री विश्वनाथशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, 2002 ।
5. लघुसिद्धान्तकौमुदी(‘बालमनोरमा’ ‘सुधा’ टीका संवलिता) पण्डित सदाशिवशास्त्री, चौखम्बा संस्कृत सीरीज़ आफिस, वाराणसी , 2001 ।
6. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्याकार-गोविन्दाचार्य, चौखम्बा प्रकाशन, 2010

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

तृतीयं पत्रम् (msk03) : दर्शनम्

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : दर्शनम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- सांख्य-योग-न्यायदर्शनस्य ज्ञानं भविष्यति ।
- तुलनात्मकाध्ययनस्य प्रवृत्तिः ।
- प्रकृति-जीव-ईश्वरेत्यादिविषयेषु चिन्तनस्य आरम्भः ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

घटकम् 1. सांख्यकारिका, तत्त्वकौमुद्यानुसारेण (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 2. योगसूत्रम् - साधनपादः (आरम्भत अष्टाङ्गयोगपर्यन्तम्)

घटकम् 3. तर्कभाषा (प्रारम्भत उपमानप्रमाणपर्यन्तम्)

घटकम् 4. तर्कभाषा (शब्दप्रमाणतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्)

निर्देशाः-

(क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।

(ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।

(ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः): घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

(घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।

(ड) प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयस्य व्याख्या

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाद्वयस्य व्याख्या

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या ।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या ।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भद्वयस्य व्याख्या।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भद्वयस्य व्याख्या।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भद्वयस्य व्याख्या।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भद्वयस्य व्याख्या।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. सांख्यकारिका , गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, 2016 ।
2. सांख्यकारिका , आचार्य जगन्नाथशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, दिल्ली, 2014 ।
3. सांख्यतत्त्वकौमुदी, पण्डित हरिरामशुक्ल, चौखम्बा प्रकाशन, 2011 ।
4. सांख्यकारिका, पण्डित श्रीज्वालाप्रसाद गौड़, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी ।
5. Samkhyakarika with Gaudapadabhasya : Ed. By Dr. T.G. Mainkar, चौखम्बा प्रकाशन दिल्ली ।
6. सांख्यतत्त्वकौमुदी, आङ्गलानुवाद – महामहोपाध्याय गंगानाथ झा, चौखम्बा संस्कृत प्रकाशन, 2004 ।
7. तर्कभाषा, डॉ. सुरेन्द्रदेवशास्त्री, चौखम्बा प्रकाशन वाराणसी, ।
8. तर्कभाषा , व्याख्याकार- डा. श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार मेरठ ।
9. तर्कभाषा , व्याख्याकार- आचार्य विश्वेश्वर चौखम्बा संस्कृत सीरीज़ आफिस, वाराणसी ।
10. तर्कभाषा, गजानन्दशास्त्री मुसलगाँवकरः, चौखम्बा प्रकाशन वाराणसी, 2013 ।
11. तर्कभाषा , व्याख्याकार- बन्दीनाथ शुक्ल, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, दिल्ली, 2017।
12. योगदर्शनम्, सत्यपति परिव्राजक, वानप्रस्थ साधक आश्रम, रोजड़, गुजरात ।
13. पातञ्जलयोगदर्शनम्, डॉ. सुरेशचन्द्र श्रीवास्तव, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, दिल्ली ।
14. योगदर्शनम्, व्याख्याकार - आचार्य उदयवीर शास्त्री, आर्ष साहित्य भवन, 2015 ।
15. योगसूत्रभाष्यम्, व्याख्याकार – स्वामी सच्चिदानन्द सरस्वती, सम्पादक – डॉ. वेदव्रत आलोक, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी ।

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

चतुर्थ पत्रम् (msk04): पद्यसाहित्यम्

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : पद्यसाहित्यम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- पद्यसाहित्यस्य ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- काव्यशास्त्रीयम् ज्ञानं भविष्यति ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- पदज्ञानं उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।

घटकम् 1. वाल्मीकिप्रशस्तिकाव्यम् (प्रो. वीरेन्द्रालङ्कारः, खण्डकाव्यम्)

घटकम् 2. दयानन्ददिग्विजयम् (प्रथम-द्वितीयौ सर्गौ, महाकाव्यम् - मेधात्रताचार्यः) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 3. शिशुपालवधम् (प्रथमो सर्गः)

घटकम् 4. बुद्धचरितम् (प्रथमो सर्गः) ।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5 = 10
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5 = 05

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. वाल्मीकिप्रशस्तिकाव्यम्, प्रणेता - प्रो. वीरेन्द्रकुमार-अलङ्कार, पञ्जाब विश्वविद्यालय चण्डीगढ़ ।
2. दयानन्ददिग्विजयम्, प्रणेता - मेधाव्रताचार्य, गुरुकुल झज्जर ।
3. शिशुपालवधम्, व्याख्याकार – आद्याप्रसाद मिश्र , अक्षयवट प्रकाशन , इलाहाबाद ।
4. शिशुपालवधम्, व्याख्यकार – रामजीलाल शर्मा, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2012 ।
5. शिशुपालवधम्, पण्डित हरगोविन्दशास्त्री, चौखम्बा विद्या भवन, 2013 ।
6. बुद्धचरितम्, व्याख्याकार – श्री रामचन्द्र शास्त्री , चौखम्बा विद्या भवन , वाराणसी ।
7. बुद्धचरितम्, स्वामी द्वारिका प्रसाद शास्त्री, चौखम्बा संस्कृत सीरीज़ आफिस ।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

पञ्चमं पत्रम् (msk05): भाषाविज्ञानम् अनुवादश्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : भाषाविज्ञानम् अनुवादश्च इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- संस्कृतभाषायाः भाषावैज्ञानिकाध्ययने प्रवृत्ताः भविष्यन्ति ।
- अनुवादकौशले नैपुण्यं प्राप्स्यन्ति ।
- कारकविभक्ति-उपपदविभक्ति-इत्यादिविषयाणाम् अवगमनसामर्थ्यम् ।
- पदज्ञानं उच्चारणज्ञानं च ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।

घटकम् 1. भाषायाः भाषाविज्ञानस्य च परिचयः, विश्वस्य भाषाणां वर्गीकरणम् (आकृतिमूलकं परिवारमूलकञ्च)

भारोपीयपरिवारस्य परिचयः, इण्डो-ईरानियन्- शाखायाः परिचयः, संस्कृतपालि- प्राकृतापभ्रंशभाषाणां उद्भवः

विकासः तुलनात्मकमध्ययनञ्च ।

घटकम् 2. ध्वनिविज्ञानम् - उच्चारणावयवाः तेषां कार्यम्, ध्वनीनां वर्गीकरणम्, ध्वनिपरिवर्तनस्य नियमाः दिशा च,

ध्वनिनियमाः, पदविज्ञानम्- पदस्वरूपम्, पदशब्दयोरन्तरम्, पदभेदाः, पदपरिवर्तनस्य कारणानि, भारतीयार्यभाषाः, वाक्यविज्ञानम्, अर्थविज्ञानम् ।

घटकम् 3. कारकप्रकरणम् (सिद्धान्तकौमुद्यानुसारम्)– प्रथमातः तृतीयाविभक्तिपर्यन्तम् (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 4. अनुवादः– प्रथमा-द्वितीया-तृतीया-विभक्त्याधारितम्–

1. संस्कृतेन हिन्दी भाषायाम् अनुवादः ।
2. हिन्दीभाषया संस्कृतभाषायाम् अनुवादः ।
3. अपठितपद्यांशाधारितं प्रश्नाः ।
4. गद्यस्य संस्कृतभाषायां सारांशलेखनम् ।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 5x2
= 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x15 = 15

अथवा

तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x15 = 15

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x15 = 15

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x15 = 15

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या । 2x2½=05

(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पञ्च वाक्यानां सविभक्तिकं सूत्रप्रदर्शनम्/व्याख्या । 5x2 = 10

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या । 2x2½=05

(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पञ्च वाक्यानां सविभक्तिकसूत्रप्रदर्शनम्/व्याख्या । 5x2 = 10

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(i) पञ्च वाक्यानां संस्कृतभाषातः हिन्दीभाषायाम् अनुवादः । 5x1 = 05

- (ii) पञ्च वाक्यानां हिन्दीभाषातः संस्कृतभाषायाम् अनुवादः। 5x1 = 05
(iii) अपठितपद्यांशाधारितानां पञ्च प्रश्नानाम् उत्तराणि/अपठितगद्यस्य सारांशलेखनम्
5x1 = 05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) पञ्च वाक्यानां संस्कृतभाषातः हिन्दीभाषायाम् अनुवादः। 5x1 = 05
(ii) पञ्च वाक्यानां हिन्दीभाषातः संस्कृतभाषायाम् अनुवादः। 5x1 = 05
(iii) अपठितपद्यांशाधारितानां पञ्च प्रश्नानाम् उत्तराणि/अपठितगद्यस्य सारांशलेखनम्
5x1 = 05

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. भाषा विज्ञान , डा. कर्णसिंह , साहित्यभण्डार, मेरठ ।
2. भाषाविज्ञान एवं भाषाशास्त्र ,डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन , वाराणसी ।
3. संस्कृत का भाषाशास्त्रीय अध्ययन , भोलाशंकर व्यास ।
4. पदपदार्थ समीक्षा , डा. बलदेवसिंह , कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय , कुरुक्षेत्र ।
5. संस्कृतभाषाविज्ञानम्, आचार्य रामाधीन चतुर्वेदी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन वाराणसी ।
6. A manual of Sanskrit phonetics by C. Uhlenbeck .
7. Sanskrit language , T. Burrow .
8. Linguistic Introduction to Sanskrit by B.K. Ghosh .
9. कारकप्रकरणम्, श्रीनिवासशास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ ।
10. रचनानुवादकौमुदी, डॉ. कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी, 2019
11. प्रौढरचनानुवादकौमुदी, डॉ. कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी ।

SYLLABUS

**M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM**

पाठ्यक्रमः
एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

षष्ठपत्रम् (msk06-a) : क. व्याकरणशास्त्रस्येतिहासः

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : व्याकरणशास्त्रस्येतिहासः इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- व्याकरणशास्त्रस्य क्रमबद्ध-ऐतिहासिकज्ञानं भविष्यति ।
- प्रमुखाणां वैयाकरणानां जीवनपरिचयस्य कृतीनां च ज्ञानम् ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।

घटकम् 1. शिक्षा निरुक्तं प्रातिशाख्यञ्च । (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 2. पाणिनीयपरम्परा ।

घटकम् 3. पाणिनीयेतरपरम्परा ।

घटकम् 4. नव्यव्याकरणं व्याकरणदर्शनञ्च ।

निर्देशाः-

- प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। अथवा	1x15 = 15
तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः	1x15 = 15
चतुर्थः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। अथवा	1x15 = 15
पञ्चमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः	1x15 = 15
षष्ठः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। अथवा	1x15 = 15
सप्तमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः	1x15 = 15
अष्टमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। अथवा	1x15 = 15
नवमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. संस्कृत व्याकरणशास्त्र का इतिहास ,(भाग १-३) , युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट ,रेवली सोनीपत।
2. संस्कृतव्याकरणदर्शन , रामसुरेश त्रिपाठी , राजकमल प्रकाशन , दिल्ली।
3. व्याकरणशास्त्रेतिहासः , वी. त्रिपाठी ।
4. पाणिनीय व्याकरण का अनुशीलन, रामशंकर भट्टाचार्य , इण्डोलोजिकल हाऊस , वाराणसी
5. संस्कृतव्याकरण का इतिहास – सत्यकाम वर्मा
6. संस्कृतव्याकरण का इतिहास – बलदेव उपाध्याय ।
7. पाणिनीकालीन भारतवर्ष, वासुदेवशरण अग्रवाल, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी ।

SYLLABUS

**M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM**

पाठ्यक्रमः

**एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण**

षष्ठपत्रम् (msk06-b) : ख. लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्येतिहासः

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्यतिहासः इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्य क्रमबद्ध-ऐतिहासिकज्ञानं भविष्यति ।
- प्रमुखाणां कवीनां जीवनपरिचयस्य कृतीनां च ज्ञानम् ।
- विविधकाव्यविधानां यथा- खण्डकाव्यानि चम्पूकाव्यानीत्यादीनां च ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।

घटकम् 1. महाकाव्यानि (अश्वघोषात् श्रीहर्षपर्यन्तम्) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 2. (क) गद्यसाहित्यम् (आर्यशूरत अम्बिकादत्तव्यासपर्यन्तम्)

(ख) कथासाहित्यम् (विष्णुशर्मणः सोमदेवपर्यन्तम्)

घटकम् 3. नाट्यसाहित्यम् (भासतः भट्टनारायणपर्यन्तम्)

घटकम् 4. अन्याः काव्यविधाः-खण्डकाव्यानि गीतिकाव्यानि मुक्तकाव्यानि स्तोत्रकाव्यानि चम्पूकाव्यानि च (कालिदासात्

जगन्नाथपर्यन्तम्)

निर्देशाः-

(क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।

(ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।

(ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

(घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।

(ङ) प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2

= 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 = 15

अथवा

तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 = 15

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15 = 15

अथवा	
पञ्चमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः	
षष्ठः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
अथवा	
सप्तमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः	
अष्टमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15
अथवा	
नवमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।	1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , वाचस्पति गैरोला, चौखम्बा विद्याभवनम् , वाराणसी ।
2. संस्कृतकाव्यशास्त्रेतिहासः, डॉ. जगदीशचन्द्रमिश्र, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
3. संस्कृतसाहित्येतिहासः, पं. मधुसूदनप्रसाद मिश्र, चौखम्बा प्रकाशन ।
4. संस्कृत साहित्य का इतिहास, आर्थर मैकडोनेल, अनुवादक – रामसागर त्रिपाठी, चौखम्बा प्रकाशन, दिल्ली ।
5. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , उमाशङ्करऋषिः ।
6. संस्कृत शास्त्रों का इतिहास, पं. बलदेव उपाध्याय, चौखम्बा प्रकाशन, दिल्ली ।
7. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डा. कपिलदेव द्विवेदी ।
8. History of Sanskrit Literature – M. Krishnamachari .

SYLLABUS

**M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : I
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM**

पाठ्यक्रमः

**एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण**

Open Elective Course

प्रथमं पत्रम्(msk-oe-01) - व्यावहारिकं संस्कृतम्

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : व्यावहारिकं संस्कृतम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- भारतस्य प्राचीनसंस्कृतेः ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- वैदिकमन्त्राणां नीतिश्लोकानां च ज्ञानेन स्नातकानां व्यक्तित्वं मुखरतां प्राप्स्यति ।
- व्याख्यात्मक-कौशलस्य विकासः।
- संस्कृतभाषायां संवादकौशलं ज्ञास्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।

- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

घटकम् 1. मनुस्मृतिः- द्वितीयाध्यायस्य अध्ययनम्

घटकम् 2. निर्धारितमन्त्राणां सरलव्याख्या कण्ठस्थीकरणं च-

मन्त्राः - 1. विश्वानि देव (यजु०30.03), 2. यां मेधां देवगणाः (यजु० 32.14), 3. भूर्भुवः स्वः (यजु० 36.03), 4. भद्रं कर्णेभिः (यजु०25.21), 5. त्र्यम्बकं यजामहे (यजु०3.60), 6. द्यौः शान्तिरन्तरिक्षं (यजु०36.17), 7. ईशावास्यमिदं (यजु०40.1), 8. कुर्वन्नेवेह कर्माणि (यजु०40.2), 9. संगच्छध्वं संवदध्वं (ऋग्वेद 10.191.2), 11. स्वस्तिः नः इन्द्रो वृद्धश्रवाः (ऋग्वेद), 12. यत्ते मध्यं पृथिवी (अथर्व०12.1.12), 13. प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो (10.121.10), 14. समानः मन्त्रः समितिः समानी (ऋग्वेद 10.191.3) 15. समानी वः आकृतिः (ऋग्वेद 10.191.4), 16. स्तुता मया वरदा वेदमाता

घटकम् 3. निर्धारितसुभाषितानां व्याख्या कण्ठस्थीकरणं च।

श्लोकाः - 1. वयमिह परितुष्टा वल्कलैस्त्वं च (नीतिशतकम्), 2. येषां न विद्या तपो (नीतिशतकम्), 3. यदा किञ्चिज्ज्ञोऽहं द्विप इव (नीतिशतकम्), 4. दानं भोगो नाशस्तिस्रो गतयो (नीतिशतकम्), 5. आलस्यं हि मनुष्याणां (नीतिशतकम्), 6. भोगा न भुक्ता वयमेव भुक्ता (वैराग्यशतकम्), 7. विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं (नीतिशतकम्), 8. साहित्यसंज्ञगीतकलाविहीनः (नीतिशतकम्), 9. जाड्यं धियो हरति (नीतिशतकम्), 10. प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन (नीतिशतकम्), 11. परोपकाराय फलन्ति वृक्षाः (सुभाषितरत्नभाण्डागारः), 12. पापान्निवारयति योजयते हिताय (नीतिशतकम्), 13. काव्यशास्त्रविनोदेन (हितोपदेशः), 14. अयं निजो परो वेतिः, 15. मातृवत्परदारेषु (हितोपदेशः)

घटकम् 4. संवादलेखनम्-

1. मित्रसंवादः, 2. गुरुशिष्यसंवादः, 3. पितृ-पुत्र (त्री)संवादः, 4. मातृ-पुत्र (त्री)संवादः, 5. प्रतिवेशिनोः संवादः, 6. आपणिकग्राहकसंवादः, 7. अन्योऽन्यपरिचयः संवादः, 8. वैद्यरोगिसंवादः, 9. वित्तकोशाधिकारि-ग्राहकसंवादः, 10. पथिकयोः संवादः।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतभाषायां हिन्दीभाषायां च भवेत् ।
 (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
 (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः): घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
 (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2 = 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x15 = 15
अथवा

तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x15 = 15
द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टमन्त्रेभ्यः द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या 2x6= 12
(ख) त्रयाणां कण्ठस्थमन्त्राणां लेखनम् 3x1= 03

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टमन्त्रेभ्यः द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या 2x6= 12
(ख) त्रयाणां कण्ठस्थमन्त्राणां लेखनम् 3x1= 03

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टसुभाषितेभ्यः द्वयोः सुभाषितयोः व्याख्या 2x6 = 12
(ख) त्रयाणां कण्ठस्थसुभाषितानां लेखनम् 3x1 = 03

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(क) यथानिर्दिष्टसुभाषितेभ्यः द्वयोः सुभाषितयोः व्याख्या 2x6=12
(ख) त्रयाणां कण्ठस्थसुभाषितानां लेखनम् 3x1=03

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः - द्वयोः विषययोः संवादलेखनम् (संस्कृतेन) 7x2½=15

अथवा

नवमः प्रश्नः - द्वयोः विषययोः संवादलेखनम् (संस्कृतेन) 7x2½=15

अनुशंसितपुस्तकानि-

1. श्रीमद्भगवद्गीता, गीताप्रेस, गोरखपुर।
2. नीतिशतकम्, जनार्दनशास्त्री पाण्डेय, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
3. नीतिशतकम्, डा. अरुणा शुक्ला, कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन, होशियारपुर
4. हितोपदेशः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2017।
5. भर्तृहरिशतकत्रयम्, राष्ट्रिय-संस्कृत-संस्थानम्, दिल्ली, 2010।
6. संस्कृतव्यवहारसाहस्री, संस्कृतभारती, दिल्ली।
7. संस्कृतं वदतु, संस्कृतभारती, दिल्ली।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

सप्तमं पत्रम् (msk07) : वैदिकवाङ्मयम्

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : वैदिकवाङ्मयम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- वैदिकपदानां अवबोधः निर्वचनं कर्तुं च समर्थाः भविष्यन्ति ।
- उपनिषद्-रहस्यं ज्ञास्यन्ति ।
- व्याख्यात्मकं कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- वैदिकव्याकरणस्य ज्ञानम् ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।

घटकम् 1. - सूर्यः (१.११५), अश्विनौ(७.७१), वरुणः(१.२५) , यम-यमी(१०.१०) , सरमा-पणि (१०.१०८), विश्वामित्र-

नदी (३.३३) , पुरुरवा- उर्वशी (१०.९५), शिवसंकल्पसूक्तम् (यजु.- ३४,१-६), राष्ट्राभिवर्धनम् (अथर्व. १. २९) । (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 2. - कठोपनिषद्(प्रथमावल्ली), तैत्तिरीयोपनिषद् (शिक्षावल्ली) ।

घटकम् 3. - निरुक्तम् (सप्तमोऽध्यायः) ।

घटकम् 4. - वैदिकव्याकरणम् - वैदिकलौकिकभाषयोरन्तरम् , सन्धिः, पदपाठः, वैदिकस्वरः, लेट् लकारः, प्रत्ययाः-

शतृ, शानच्, क्रसु, कानच्, तुमुनर्थकाः। (संस्कृतमाध्यमेन) ।

निर्देशाः-

(क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।

- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) प्रथम-चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

$$5 \times 2 = 10$$

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या।

$$2 \times 5 = 10$$

(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

$$1 \times 5 = 05$$

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या।

$$2 \times 5 = 10$$

(ii) यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

$$1 \times 5 = 05$$

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टोपनिषदः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या।

$$2 \times 5 = 10$$

(ii) यथानिर्दिष्टोपनिषदः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

$$1 \times 5 = 05$$

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(i) यथानिर्दिष्टोपनिषदः मन्त्रद्वयस्य व्याख्या।

$$2 \times 5 = 10$$

(ii) यथानिर्दिष्टोपनिषदः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

$$1 \times 5 = 05$$

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भद्वयस्य व्याख्या।

$$2 \times 5 = 10$$

(ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः

$$1 \times 5 = 05$$

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भद्वयस्य व्याख्या।

2x5=10

(ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः 1x5=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

अष्टमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x15=15

अथवा

नवमः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x15=15

अनुशंसितग्रन्थाः

1. ऋग्वेदीय सूक्तसंग्रह , डा.वेदप्रकाश उपाध्याय ,अनुराग प्रकाशन , इलाहाबाद ।
2. ऋक्सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री , साहित्यभण्डार , मेरठ ।
3. केनोपनिषद् , गीताप्रेस गोरखपुर ।
4. यास्कप्रणीतं निरुक्तम् , कपिलदेव शास्त्री ,साहित्यभण्डार , मेरठ ।
5. वैदिक व्याकरण (भाग १-२) रामगोपाल, नेशनल पब्लिशिंग हाऊस, दिल्ली ।
6. वैदिकस्वरबोध, डा. ब्रजबिहारी चौबे ,वैदिक साहित्य सदन , होशियारपुर , पंजाब ।
7. वैदिकस्वर मीमांसा , पं. युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट रेवली , सोनीपत ।
8. एकादशोपनिषद् , सत्यव्रतसिद्धान्तांलकार , विजयकृष्ण लखनपाल , ग्रेटर कैलाश , नई दिल्ली ।
9. बृहद्देवता – शौनक, रामकुमार राय, चौखम्बा प्रकाशन ।

SYLLABUS

**M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM**

पाठ्यक्रमः

**एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण**

अष्टमं पत्रम्(msk08) : व्याकरणं अनुवादश्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : व्याकरणम् अनुवादश्च इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- संस्कृतव्याकरणस्य वैज्ञानिकस्वरूपस्य ज्ञानम् ।
- संज्ञा-संधि-लिङ्ग-वचन-समस्तपदानां च ज्ञानम् ।
- अनुवादकौशले नैपुण्यं प्राप्स्यन्ति ।
- कारक-विभक्ति-उपपदविभक्ति-इत्यादिविषयाणाम् अवगमनसामर्थ्यम् ।
- व्याख्यात्मकं कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- शाब्दज्ञानम् ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।

घटकम् 1. - लघुसिद्धान्तकौमुदी- तिङन्ते भ्वादिप्रकरणम् (भू , एध्), नामधातुप्रकरणम् , आत्मनेपदपरस्मैपदप्रक्रिया,

णिजन्त-सन्नन्त-यङन्त-यङ्लुगन्तप्रक्रिया । (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 2. लघुसिद्धान्तकौमुदी - कृदन्तः (कृत्यप्रक्रिया), तद्धितः (मत्वर्थीयः, अपत्यार्थकः), स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्

(संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 3. - कारकप्रकरणम् (सिद्धान्तकौमुदी) - चतुर्थीविभक्तिः सप्तमीपर्यन्तम्

घटकम् 4. - अनुवादः(सप्तसु विभक्तिषु)

1. संस्कृतेन हिन्दी भाषायाम् अनुवादः ।
2. हिन्दीभाषया संस्कृतभाषायाम् अनुवादः ।
3. अपठितपद्यांशाधारितं प्रश्नाः ।
4. गद्यस्य संस्कृतभाषायां सारांशलेखनम् ।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।

(ड) प्रथम-द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।
5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4x2\frac{1}{2}= 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या । $2x2\frac{1}{2}= 5$

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4x2\frac{1}{2}= 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या । $2x2\frac{1}{2}= 5$

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4x2\frac{1}{2}= 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या । $2x2\frac{1}{2}= 5$

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पदचतुष्टयस्य व्याख्या। $4x2\frac{1}{2}= 10$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या । $2x2\frac{1}{2}= 5$

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या $2x2\frac{1}{2}=05$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पञ्च वाक्यानां सविभक्ति-सूत्रं प्रदर्शनम्/व्याख्या $5x2$
= 10

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् सूत्रद्वयस्य व्याख्या $2x2\frac{1}{2}=05$
(ii) यथानिर्दिष्टप्रकरणात् पञ्च वाक्यानां सविभक्ति-सूत्रं प्रदर्शनम्/व्याख्या $5x2$
= 10

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) पञ्च वाक्यानां संस्कृतभाषातः हिन्दीभाषायाम् अनुवादः । $5x1 = 05$
(ii) पञ्च वाक्यानां हिन्दीभाषातः संस्कृतभाषायाम् अनुवादः। $5x1 = 05$
(iii) अपठितपद्यांशाधारितं पञ्च प्रश्नानाम् उत्तराणि/अपठितगद्यस्य सारांशलेखनम् $5x1 = 05$

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) पञ्च वाक्यानां संस्कृतभाषातः हिन्दीभाषायाम् अनुवादः । $5x1 = 05$

- (ii) पञ्च वाक्यानां हिन्दीभाषातः संस्कृतभाषायाम् अनुवादः। 5x1 = 05
(iii) अपठितपद्यांशाधारितं पञ्च प्रश्नानाम् उत्तराणि/अपठितगद्यस्य सारांशलेखनम् 5x1 = 05

अनुशंसितग्रन्थाः-

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी , व्याख्याकार-धरानन्द शास्त्री , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी , व्याख्याकार-भीमसेनशास्त्री , भैमीप्रकाशन , दिल्ली ।
3. कारकप्रकरणम् , श्रीनिवासशास्त्री , साहित्यभण्डार, मेरठ ।
4. रचनानुवादकौमुदी, डॉ. कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी, 2019
5. प्रौढरचनानुवादकौमुदी, डॉ. कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

नवमं पत्रम्(msk09) : काव्यं नाटकञ्च

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : काव्यं नाटकञ्च इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः
विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- पद्यसाहित्यस्य नाटकसाहित्यस्य च ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- नाट्यशास्त्रीयं काव्यशास्त्रीयं च अवगमनसामर्थ्यम् ।

- अभिनयकौशलस्य प्राप्तिः ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- पदज्ञानं उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।

घटकम् 1. – नलचम्पूः(प्रथमोच्छ्वासः)

घटकम् 2. - किरातार्जुनीयम् (प्रथमः सर्गः) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 3. - उत्तररामचरितम् (१-३ अङ्कपर्यन्तम्) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 4. – उत्तररामचरितम् (४-७ अङ्कपर्यन्तम्)

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः): घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) द्वितीय-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या ।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या ।

2x5 = 10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x5 = 05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । $2 \times 5 = 10$
(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। $1 \times 5 = 05$

अनुशंसितग्रन्थाः

1. नलचम्पूः, धारादत्तशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
2. नलचम्पूः(प्रथमोच्छ्वासः), डॉ. परमेश्वरादीन पाण्डेय, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2018
3. उत्तररामचरितम्, आनन्दस्वरूपः, डा. जनार्दनशास्त्री पाण्डेय, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
4. उत्तररामचरितम्, डा. रमाकान्त त्रिपाठी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
5. किरातार्जुनीयम्, एम.एम.मल्लिनाथसूरि, बद्दीनारायणमिश्रः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
6. किरातार्जुनीयम् (प्रथमसर्गः), डॉ. बाबूराम पाण्डेय एवं आचार्य प्रेमकृष्ण शास्त्री, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

दशमं पत्रम्(msk10) : दर्शनम्

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 04

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : दर्शनम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- न्याय-वैशेषिक-मीमांसा-वेदान्तदर्शनस्य च ज्ञानं भविष्यति ।
- तुलनात्मकाध्ययनस्य प्रवृत्तिः ।
- प्रकृति-जीव-ईश्वरेत्यादिविषयेषु चिन्तनस्य आरम्भः ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

घटकम् 1. - तर्कसंग्रहः (संस्कृतमाध्यमेन)।

घटकम् 2. - वेदान्तसारः (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 3. - अर्थसंग्रहः (आरम्भतः परिसंख्यायाः दोषत्रयं यावत्) ।

घटकम् 4. - अर्थसंग्रहः (नामधेयमीमांसात उपसंहारपर्यन्तम्) ।

निर्देशाः-

(क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।

(ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।

(ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः। आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति।
- (ङ) प्रथम-द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति। अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

$$5 \times 2 = 10$$

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=5

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
- (ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x5=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।
(ii) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या।

1x10=10

1x5=05

अनुशंसितग्रन्थाः –

1. अर्थसंग्रहः, वाचस्पति उपाध्यायः, चौखम्बा ओरियान्टालिया।
2. अर्थसंग्रहः, दयाशंकरशास्त्री, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी।
3. अर्थसंग्रहः, डा. कामेश्वरनाथमिश्रः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी।
4. वेदान्तसारः, गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः, वाराणसी।
5. वेदान्तसारः, बदरीनाथशुक्लः, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी।
6. वेदान्तसारः (नृसिंहसरस्वतीकृत विद्वन्मनोरञ्जनी टीका सहित),
7. वेदान्तसारः, डा. कृष्णकान्त त्रिपाठी, डा. किरणलता क्षत्री, साहित्यभण्डार, मेरठ।
8. तर्कसङ्ग्रहः, आचार्य शेषराज शर्मा रेग्मी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2018
9. तर्कसङ्ग्रहः, गोविन्दाचार्यः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2018

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

एकादशं पत्रम्(msk11) : धर्मतन्त्रागमः

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : धर्मतन्त्रागमः इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- भारतस्य प्राचीनसंस्कृतेः न्यायव्यवस्थायाः राजव्यवस्थायाः वर्णव्यवस्थायाः च ज्ञानं भविष्यति।
- तुलनात्मकाध्ययनस्य प्रवृत्तिः ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

घटकम् 1. - मनुस्मृतिः (प्रथमद्वितीयौ अध्यायौ) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 2. - मनुस्मृतिः (सप्तमोऽध्यायः) ।

घटकम् 3. - याज्ञवल्क्यस्मृतिः (व्यवहाराध्यायः-आरम्भतः दायभागपर्यन्तम्) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 4. - याज्ञवल्क्यस्मृतिः (व्यवहाराध्यायः-सीमाविवादत अन्तपर्यन्तम्) ।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः -(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2

= 10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x10 = 10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः

5x1 = 5

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x10=10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः

5x1 = 5

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10 = 10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1 = 5

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10 = 10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1 = 5

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः(संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10 = 10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1 = 5

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10 = 10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1 = 5

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10 = 10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1 = 5

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10 = 10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

1. मनुस्मृतिः, कुल्लुकभट्टविरचितं टीकासहितम्, हरगोविन्दशास्त्री, चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठानम्, दिल्ली ।
2. विशुद्धमनुस्मृतिः, डा. सुरेन्द्रकुमारः, आर्ष साहित्य प्रचार ट्रस्ट, दिल्ली ।
3. मनुस्मृतिः, कुल्लुकभट्टविरचितं टीकासहितम्, शिवराज आचार्यः, विद्याभवनम्, वाराणसी ।
4. याज्ञवल्क्यस्मृतिः, मिताक्षराटीका, डा. गङ्गासागर राय, चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम्, दिल्ली ।
5. धर्मशास्त्र का इतिहास, पी.वी. काणे, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी ।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

वैकल्पिकविषयाः

द्वादशं पत्रम्(msk12-a) : क. भारतीयदर्शनस्य इतिहासः

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : भारतीयदर्शनस्य इतिहासः इति प्रश्नपत्रमधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- सांख्य-योग-न्याय-वैशेषिक-मीमांसा-वेदान्तदर्शनस्य च प्रमाणतत्त्वाचारमीमांसायाः च ज्ञानं भविष्यति।
- चार्वाक-जैन-बौद्धानां च नास्तिकदर्शनस्य प्रमाणतत्त्वाचारमीमांसायाः च ज्ञानं भविष्यति ।
- भारतीयदर्शनानां क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- तुलनात्मकाध्ययनस्य प्रवृत्तिः ।
- प्रकृति-जीव-ईश्वरेत्यादिविषयेषु चिन्तनस्य आरम्भः ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

घटकम् 1. - सांख्यं योगदर्शनं च (प्रमाणमीमांसा, तत्त्वमीमांसा, आचारमीमांसा) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 2. - न्यायः वैशेषिकदर्शनं च (प्रमाणमीमांसा, तत्त्वमीमांसा, आचारमीमांसा)

घटकम् 3. - वेदान्तमीमांसादर्शनं च (प्रमाणमीमांसा, तत्त्वमीमांसा, आचारमीमांसा) (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 4. - जैनबौद्धचार्वकदर्शनं च (प्रमाणमीमांसा, तत्त्वमीमांसा, आचारमीमांसा)

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
(ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
(ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः): घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
(घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
(ङ) प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः - (अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।

तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

(i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10

(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) एक: आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) एक: आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) एक: आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. भारतीय दर्शन, बलदेव उपाध्याय ।
2. दर्शनशास्त्रस्येतिहासः(संस्कृत), डॉ. शशिबाला गौड़, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
3. भारतीय दर्शन, डॉ. जगदीशचन्द्र मिश्र, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
4. भारतीय दर्शन का इतिहास, सुरेन्द्रनाथ दास गुप्ता, राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, जयपुर ।
5. भारतीय दर्शन की रूपरेखा, एम. हिरियन्ना ।
6. भारतीय दर्शन, डॉ. राधाकृष्णन्, राजपाल एण्ड सन्ज़, कश्मीरी गेट, दिल्ली
7. भारतीय दर्शन, उमेशमिश्रः ।
8. बौद्धदर्शनमीमांसा, बलदेव उपाध्याय ।
9. बौद्धदर्शन, राहुलसांकृत्यायन ।
10. History of Indian Logic, सतीशचन्द्र आचार्य, कालिकता विश्वविद्यालय ।

SYLLABUS

M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः
एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

वैकल्पिकविषयाः

द्वादशं पत्रम्(msk12-b) : ख. वैदिकसाहित्यस्य इतिहासः

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : वैदिकसाहित्यस्य इतिहासः इति प्रश्नपत्रमधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- वैदिकसंहितानां ब्राह्मणानाम् आरण्यकानाम् उपनिषदां वेदाङ्गानां च ज्ञानम् ।
- वैदिकसाहित्यस्य क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- तुलनात्मकाध्ययनस्य प्रवृत्तिः ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।

घटकम् 1. - संहितानां परिचयः (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 2. - ब्राह्मणारण्यकानां परिचयः ।

घटकम् 3. - उपनिषदां परिचयः (संस्कृतमाध्यमेन)

घटकम् 4.- वेदाङ्गानां परिचयः ।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।
तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

$$5 \times 2 = 10$$

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

षष्ठः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

- (i) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x10=10
(ii) पञ्च वस्तुनिष्ठप्रश्नाः 5x1=05

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. संस्कृतसाहित्य का इतिहास, वाचस्पति गैरोला, चौखम्बा विद्याभवनम्, वाराणसी ।
2. संस्कृतसाहित्य का इतिहास, उमाशङ्करऋषिः ।
3. वैदिक साहित्य का इतिहास, डा. कर्णसिंह, साहित्यभण्डार, मेरठ ।
4. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डा. कपिलदेव द्विवेदी ।
5. वैदिकवाङ्मय का बृहद् इतिहास (खण्ड १-३), पण्डित भगवद्दत्त, दिल्ली ।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

वैकल्पिकविषयाः

द्वादशं पत्रम्(msk12-c) : ग. अर्वाचीनसाहित्यम्

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 4

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : अर्वाचीनसाहित्यम् इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः

गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- संस्कृतसाहित्यस्य आधुनिकानां पद्य-गद्य-नाटकादिविधानां च ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- व्याख्यात्मकं विश्लेषणात्मकं विवरणात्मकं च कौशलं प्राप्स्यन्ति ।
- अभिनयकौशलस्य प्राप्तिः ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- पदज्ञानं उच्चारणज्ञानं छन्दसां ज्ञानं च ।

- अनुसंधानाय दृष्टिः योग्यता च ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।
- अन्तःशास्त्रीयाध्ययने प्रवृत्तिः ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।

घटकम् 1. - दयानन्ददिग्विजयम् (३-४ सर्गौ, महाकाव्यम्- मेधात्रताचार्यः) (संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् 2. - चौ. देवीलालः (खण्डकाव्यम् - पं. जगदीशचन्द्रशास्त्री) ।

घटकम् 3. - प्रेमपीयूषम् (नाटकम् - प्रो. राधावल्लभः त्रिपाठी) ।

घटकम् 4. - पद्मिनी (गद्यम् - पं. मोहनलालशर्मा पाण्डेयः) ।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।
- (ङ) प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

$$5 \times 2 = 10$$

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05
तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पद्यांशद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पद्यांशद्वयस्य सप्रसंगव्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अनुशंसितग्रन्थाः

1. दयानन्ददिग्विजयम् , मेधात्रताचार्यः , गुरुकुल झज्जर ।
2. चौ. देवीलालः , प. जगदीशचन्द्रशास्त्री , राजीव मोहन गौतम प्रकाशन , सिरसा ।
3. पद्मिनी , प. मोहनलालशर्मा 'पाण्डेय' पाण्डेय प्रकाशन , जयपुर ।
4. प्रेमपीयूषम् , प्रो. राधावल्लभत्रिपाठी , संस्कृतपरिषद् , सागर विश्वविद्यालय , सागर , १९७१।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः
एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

मौखिकी परीक्षा(Viva-Voce) (msk-vv-01)

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 50

Credits : 02

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : मौखिकी परीक्षा इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- प्रथम-द्वितीययोः सत्रयोः पठितानां विषयाणां च सम्यक् रूपेण अध्ययनं परिशीलनं च कृत्वा तेषां विषयाणां मौखिकीपरीक्षायां प्रस्तुतिकरणेन स्नातकानां संस्कृतभाषायां संप्रेषणकौशलं वर्ध्निष्यते ।
- उत्साह-धैर्यादीनां गुणानां विकासः भविष्यति ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

मौखिकी परीक्षा (Viva-Voce) : एम. ए . संस्कृत- द्वितीयसत्रस्य पाठ्यक्रमसमाप्तेः अनन्तरं प्रथमद्वितीयसत्रयोः अधीतं पाठ्यक्रमम् आश्रित्य छात्राणां संस्कृतमाध्यमेन मौखिकी परीक्षा आयोजयिष्यते। एतदर्थं 50 अङ्काः निर्धारिताः सन्ति ।

SYLLABUS
M.A. SANSKRIT (Previous) Semester : II
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

पाठ्यक्रमः
एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) द्वितीयं सत्रम्
चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

Open Elective Course
द्वितीयं पत्रम्(msk-oe-02) : गीता-उपनिषद् च

पूर्णाङ्कः (Maximum Marks) : 100

लिखितपरीक्षा – 70

आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 30

श्रेयोदानम्/Credit - 04

स्नातकगुणाः (Graduate Attributes) : गीता-उपनिषद् च इति प्रश्नपत्रम् अधीत्य स्नातकेषु अधोलिखिताः गुणाः विशेषताः वा प्रादुर्भविष्यन्ति -

- भारतस्य प्राचीनसंस्कृतेः ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
- गीतायाः कर्मयोगं ज्ञात्वा कर्मणि कुशलाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतस्य वैश्विकपरम्परायाः ज्ञानम् ।
- व्याख्यात्मकं कौशलस्य विकासः।
- वर्णज्ञानं पदज्ञानम् उच्चारणज्ञानं च ।
- वसुधैव कुटुम्बकम् इति भावनायाः विकासः ।
- स्वाध्यायं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति ।
- संस्कृतशास्त्राणां तत्सम्बन्धितानाम् अवधारणानां च अवबोधसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति ।

घटकम् 1. - गीतापरिचयः ।

घटकम् 2. - कठोपनिषद् द्वितीय-वल्ली

घटकम् 3. - श्रीमद्भगवद्गीता - द्वितीयोऽध्यायः (1-30 श्लोकाः)।

घटकम् 4. - श्रीमद्भगवद्गीता - द्वितीयोऽध्यायः (31-72 श्लोकाः)।

निर्देशाः-

- (क) प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतभाषायां हिन्दीभाषायां च भवेत् ।
- (ख) प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। आहत्य पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः ।
- (ग) प्रश्नसंख्या (01) (अनिवार्यप्रश्नः) : घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।
- (घ) प्रश्नसंख्या (2-9) : क्रमेण प्रत्येकस्मात् घटकात् द्वौ प्रश्नौ भविष्यतः। तेषु प्रत्येकस्य घटकस्य एकः प्रश्नः समाधेयः । आहत्य चत्वारः प्रश्नाः समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते पञ्चदश अङ्काः (15) भविष्यन्ति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः –(अनिवार्यप्रश्नः)

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।

5x2=10

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15=15

अथवा

तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x15=15

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -

(i)यथानिर्दिष्टोपनिषदः द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या ।

2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05
अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टोपनिषदः द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अथवा

नवमः प्रश्नः -

(i) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x5=10

(ii) एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x5=05

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. श्रीमद्भगवद्गीता - गीताप्रेस, गोरखपुर ।
2. श्रीमद्भगवद्गीता, रामानुजभाष्य, गीताप्रेस गोरखपुर ।
3. श्रीमद्भगवद्गीता, साधकसंजीवनी टीका, स्वामी रामसुखदास जी, गीताप्रेस गोरखपुर ।
4. श्रीमद्भगवद्गीता, शांकरभाष्यम्, गीताप्रेस, गोरखपुर
5. एकादशोपनिषद्, सत्यव्रतसिद्धान्तालकार, विजयकृष्ण लखनपाल, ग्रेटर कैलाश, नई दिल्ली ।